

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Яни Михайлов Милчаков (член на Научно жури съгласно Заповед на Ректора на Нов български университет № 3 – РК – 240/29. 04. 2015 г.) (05.04.01.

Теория и история на литературата) за материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ на НБУ по: Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология , обявен в „Държавен вестник“, бр. 23/ 27.03. 2015 г.

1. Изследователска дейност на кандидата и резултати

1.1. Монографичният труд *„Поетика на съгласието и несъгласието“*, представен от д-р Йордан Ефтимов за участие в обявения конкурс, категорично надхвърля стандартните изисквания и рамките на една рутинна хабилитационна процедура. Голямата част от включените в него текстове от доста време са социализирани в най-добрия смисъл на думата сред българските литературоведи, литературни критици, методици и литературни педагози. Интерес и вкус към работите на Йордан Ефтимов през последните години изгради и литературната публика в лицето на най-компетентните и активни читателски групи (освен свързаните професионално с литературата – студенти, младежи, „профилирани“ читатели сред хуманитарната и другата интелигенция). Тази радваща социализация на научното творчество на Йордан Ефтимов не е безкритична и безконфликтна – и точно в това е нейната несъмнена ценност. Тя може се проявява в партньорски цитирания и позовавания на негови работи, в колегиални спорове с идеи, тези и фрази в тях, и накрая – в брутални нападки срещу думи, концепции, текстове и публични жестове на Йордан Ефтимов. Това встъпление има пряка обяснителна стойност към анализа на неговия хабилитационен труд – *„Поетика на съгласието и несъгласието“*. Рядко литературоведска книга е създавана под заглавие, което толкова пряко, конкретно и дословно свързва в неразчленимо и драматично единство писателя, литературата, теорията и живота. На свой ред подзаглавието *„Българската литература от 50-те до 90-те години на XX век и идеологията“* насочва към труден и рискован изследователски избор. Йордан Ефтимов решава да осмисли в литературоведски категории периода между „десталинизиращата“ Системата 1956-а и положилата формалния край на същата Система

1989 г. Макар и маркиран с точни дати, периодът е условен не само от гледище на терминологичната му дефиниция, която е невъзможно да се изчерпи единствено със „соцреализма“ в ждановски смисъл. Върху обществените специфики, художествените конвенции и емблематичните имена от тези 3 десетилетия са наслоени конюнктурно изречени неистини; тенденциозни и наивни интерпретации се активират от чисто емоционални читателски и критически реакции; капризният снобизъм често партнира на късогледия и тесногърд догматизъм под различни идеологически, политически, партийни (нерядко – и корпоративно-„кланови“) доминанти, писателски мемоари-алибита и пренаписани литературни (авто)биографии изкривяват историческата ретроспекция, критически дилетантизъм и обикновена литературоведска леност се захранват взаимно... В драстичен контраст с тази картина заслужава признание не само силната амбиция на Йордан Ефтимов да промени интелектуалните нагласи и ретроспекции към близкото литературно минало. Авторът структурира в 14 глави, редуващи теоретични рефлексии с конкретни биографични „казуси“ на преки и дискретни сблъсъци между поетика и политика, стройна, оригинална и защитима интерпретаторска теза широко разбраните „дух“, „културен климат“, „историческа поетика“ и „литературен бит“ на епохата и създава увлекателни (в чисто читателски смисъл) литературни биографии и портрети на поетите, които живеят и творят тогава. *„Поетика на съгласието и несъгласието“* си поставя като основна цел *„да проследи как работят поетическите и белетристичните текстове, мислени като критични спрямо обществената система през периода 1945–1990 г.“* С наблягане върху „мислени“ и изпреварвайки някои щрихи към отделните студии, тук е уместно да се изтъкне, че чрез текстовете на Йордан Ефтимов прогонените от литературоведските (а и от критическите тълкувания) аксеология, моралистика и рецепция се завръщат. Завръщането им обаче не означава нито тиранична непреклонност на собствения вкус на литературоведа, на неговите лични предпочитания и отхвърляния в прочита, нито пък механично натрапване в анализа на елемент от надреден естетски, морализаторски или политически език. *„Най-големият ни проблем при изследването на литературата на социализма е, че ние неизбежно морализираме“*; *„ние не би трябвало да мислим, че идеологията е нещо привнесено в нея. Че има някаква „чиста“ литература, която обаче понякога става заложник на властта и идеологията“* – констатира съвсем верно Йордан Ефтимов. Оценъчността, нравствената реакция, реторичните жестове и

искрено споделеният читателски опит у него са отклик на „чути“ лирически гласове, активни елементи на открити в самите творби дискурсивен пласт, елегантно адресиран към разбиращия читател и възприет от проникновения интерпретатор. Не на последно място трябва да се изтъкне, че работите на Йордан Ефтимов се появяват сред силна серия авторски студии и сборници в цялостна изследователска програма върху литературата на НРБ, с които българистиката на НБУ заслужи признание у нас и в чужбина. Тази инициатива, освен собствената си познавателна стойност, опровергава оплакванията от дезинтеграция на българската литературоведска общност и очертава мястото на учения в общите търсения на една модерна научна школа. Ключова за разбирането на труда – с вдъхновението и енергията на изследователски манифест и със сполучливия фукоански нюанс в термина „дисперсна идеология“ – е *„Връзката интимна на шепота със барабаните на химна“: Христо Фотев в новоисторически прочит*“ и развиващата основните ѝ мотиви *„Пейзажи и натюрморти: тропите на любовния дискурс в българската поезия от епохата на социализма (50-те–80-те години на XX век)“*. Откровеното методологическо признание на Йордан Ефтимов в старинната почтеност на пояснението *„Какво е Новият историзъм и защо този подход върши отлична работа при прочита на литературата от епохата на комунизма“* не е иронична поза, колкото и необичайни да са днес уточнения за прочити като „новоисторически“, „психоаналитичен“, „семиотичен“, „социологически“ и пр. Любовта, интимните представи и философските рефлексии за нея, социалните санкции над любовта, страховете от любовната сила, ритуалите за израз и споделяне на любовта, практиките на любовта като еротика, текстовете за любовта, „икономиката“ на любовта, визуалната естетика на любовта в различни исторически времена с присъщите им манталитети са сред главните сюжети на най-емблематичните студии на Новия историзъм (в няколкото негови (транс)национални школи). Това не е случайно, защото направлението (а и хуманитарните науки изобщо) трудно могат да намерят по-подходяща интерпретаторска тема, която толкова конфликтно да свързва природно и социално, както свързва тези начала и стихии любовта. Йордан Ефтимов дава оригинален, убедителен и увлекателен отговор на въпроса „какво се случва с българската любовна лирика, след като строгите идейни образци от рода на *„с теб бяхме двама, един до друг// пред новия съветски, смазан струг“* още в края на 50-те и началото на 60-те се усещат като анахронизми, които могат да запазват единствено

пародиите на Радой Ралин?“ Количественият скок на интимната лирика от това време, нейното рязко деидеологизиране и донякъде – десоциализиране, автономията на любовните мотиви (чувствени, телесно фокусирани – „и нозете ти колко са хубави“, психологически, емоционално-експресивни, естетски и др.), разчупването на стиловите конвенции, много важната за това време връзка между новосъздаваната „висока“ лирика и естрадата, рециталите, високите тиражи на стихосбирките и големият дял на „специализирани“ читатели на лирика сред литературната публика изобщо, са верни и очевидни признаци за реабилитация и възход на потискана преди поетическа тема. Точно тук Йордан Ефтимов фино избягва очевидностите, мисловните инерции и лековатите интерпретации. Най-често такива се проявяват в огледална зависимост между полюсите на „априлския възторг“ („...как всичко в живота и литературата се промени след *нашия* Пленум!“) и мрачното недоверие („как нищо в живота и литературата не се промени след *техния* пленум!“). Като отхвърля рязко двете (анти)тези, както и механичното им „помирение“ (най-често усещано като добродушно „позволение“ или някак отвоювано „примирение“ от страна на властта), Йордан Ефтимов прилага адекватен и научно убедителен подход спрямо корените, проявите и границите на „априлската промяна“ в литературата. Монолитната, монументална и безсубектна поетика на соцреализма бива архивирана тактически; макар повече като сбор ритуални лозунги (от типа „правдивост на изображението“) по конгресите на „творческите съюзи“, задължителна остава и доктрината на социалистическия реализъм. Освен тях обаче остава почти непокътнат и цялостен дискурс. В него елементи на лирическата поетика като колективистското „ние“ и „любов към хората“ (у Хр. Фотев) могат например ясно да се разпознаят като субститути на различните „масовки“; сладникавите споменни преструвки за тъгата по „*родния чернозем*“, „*шурчето на хармана*“ и „*мотиката на мама*“ от терасата на софийския номенклатурен апартамент в конюнктурни комбинации с „виденията“ на тракийски, славянски и прабългарски атрибути по същество модифицират „диалектическата челюст“ „национално по форма – социалистическо по съдържание!“ (при което обаче „правилните“ пропорции се решават само от политбюро!); „ренесансът“ и „реабилитирането“ на символизма не само като литературноисторическа тема, но и „инкорпорирането“ му като стилистика у някогашни негови следовници (Ив. Мирчев и Ив. Хаджихристов) точно в бурния за културата и политиката край на 60-те години се легитимират като „опора в

ценните художествени традиции от миналото“ и т.н. Целенасочено Йордан Ефтимов привлича интересни паралели в балкански и източноевропейски контекст. Много продуктивен например е акцентът върху текстовете на юго-рока (като продукт на масовата (и контра-) култура, която се създава в СФРЮ. Тази вече несъществуваща държавна федерация официално е моноидеологична, марксистко-ленинска, едностранна и е провъзгласена в името на „братството и единството на народите и народностите“; според типа управление и структура на властта СФРЮ наподобява „мека“ авторитарна „и култово – вождистка диктатура, която по дефиниция остава докрай „социалистическа“, но същевременно е и най-либерална като осъществена на практика в историята „модел социализъм“ с ред особености в икономиката, външната политика, културата и гражданските свободи и в очевиден контраст с реалностите в другите страни „на Изток от Берлинската стена“. Казано обаче мимоходом, архивният материал в серия сериозни дисертации и други изследвания върху „юго-рока“ (като това на А. Ракович „*Джон Ленън-левичарският активизъм и югославският социализъм*“) изумява: югославското партийно ръководство и лично Й. Б. Тито вземат решението да се подкрепи категорично, официално и с всички необходими ресурси рок-музиката сред прецизни и бдителни политически анализи на възможните плюсове и рискове; прочутият „*мрни талас*“ („черна вълна“) в киното от края на 50-те до началото на 70-те години остава 30-ина ролки със заснети, но блокирани от цензурата филми, плюс официална идеологическа анатема и партийна резолюция срещу „*черногледството към социалистическата действителност*“, характерно за цялото направление; много случаи на цензорска интервенция има и в литературата. Всичко това ясно показва, че дори и в своето най-толерантно историческо въплъщение като югославската комунистическата власт никога не се отказва от идеологически мотивиран, партийно санкциониран и административно организиран контрол над свръхважната за нея „духовна сфера“. Без да класифицира формално създаваната в още по-тежки условия между 1944-1989 г. българска литература според типологичната йерархия спрямо несъгласието с идеологията по степените и писателските статутни – „експериментална – алтернативна – дисидентска – емигрантска“ литература, Йордан Ефтимов откроява различни лирически похвати и кариерни стратегии. С всеки свой ред „*Поетика на съгласието и несъгласието*“ изправя своя читател пред многоликите парадокси на съ-съществуването със соцреализма, прониква във

видимостите и тайните на творчеството „встрани от пътя“, но и в специфичните (според законите на „паразитната икономия“) взаимни „захранвания“ между алтернативите в лириката, от една страна, и всевластната идеология, от друга . В такъв контекст авторът на труда казва много точни думи за поети като Атанас Далчев, Пеньо Пенев, Екатерина Йосифова, Иван Динков, Иван Теофилов, Константин Павлов, Цветан Марангозов. С всичко това и много други достойнства „Поетика на съгласието и несъгласието“ дава категоричен принос за рационалната литературноисторическа реконструкция на период, белязан и в днешния ден от конфликтни интерпретации.

1.2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации, направени след назначаването на академичната длъжност „главен асистент“

След назначаването на академичната длъжност „главен асистент“ през 2006 г. Йордан Ефтимов публикува в авторитетни и реферирани издания представителен брой изследвания и две литературоведски книги. „Двойното дъно на класиката: От Ботев и Вазов до Йовков и Далчев“ (2010) освен ерудицията, полемичния финес и интерпретаторския талант съчетава и такива ценни качества на учения, каквито са интелектуалната непримиримост към рутината в прочитите на класиката и Канона и силната ангажираност към съдбата на литературното наследство в съвременната обществена и културна среда. Друга основна изследователска тема в научното творчество на Йордан Ефтимов е символизмът в неговите европейски, руски и български версии. Сред тези студии бих открил специално „Плагиати и бездарници: Иван Андрейчин за поетическото влияние“ (2006), „Fin de siècle машина“ (2007), „Попдимитровите Върби, Яворовите Теменуги, Траяновите Кипариси, а в крайна сметка все пак Хризантемите“ (2007); „1907-а – сцена на модернистки сблъсъци“ (2008); „Споменът, тъгата – символизмът на Дебелянов“ (2009) и книгата „Божествената математика. Тревожната хетероклитност на българския символизъм“ (2012).

Формулирайки интегрален теоретичен подстъп към символизма като естетика, поетика, езиковост, литературна социология, биографистика и културна антропология, Йордан Ефтимов успява да структурира четивно и в единна интерпретаторска теза несвързваните никога преди в разгърнат литературоведски анализ Иван Андрейчин, Иван Грозев, Димо Кьорчев и Димчо Дебелянов и изненадващо да покаже колко много още липсва в нашите

познания и разбирания за българския символизъм. Към направлението изследователят прилага рационален, ерудитски и ефективен метод за изграждане на дискурсивния инвентар. Чрез него Йордан Ефтимов оригинално проследява „работата на понятията“ като *Музика, Мълчание, Съответствия, Символ, Блуждаеща естетика, Синестезия, Индивидуализъм, Колективна душа, Декаданс, Жеманфишисти, Нирвана, Fin de siècle*. Така авторът успява да ограничи арбитралността и разнопосочността, които дълго време пречат на цялостното интерпретаторско възприемане на българския символизъм – именно като качествено и структурно противоположно на целостта и единността явление.

Йордан Ефтимов посочва в културноантропологичен (особено в рефлексите върху *Fin de siècle*, абсента, болестите като метафори) и вътрешнолитературен аспект връзките между различни конвенционални комплекси от културни явления и художествени значения в българската и европейските литератури, и проследява във функционални периодизационни категории ритъма на художествените промени в България от края на XIX – началото на XX в. Литературоведът убеждава читателя в логиката на демонстрирания интердисциплинарен подход – работещо съчетание от ерудитски новоисторизъм в реконструкцията, структуралистка строгост в анализа на текстовете и демитологизация на ред наслоени ореоли – в рецепцията. На свой ред чрез проникновените коментари за някои от най-важните интелектуални, идеологически и литературоведски дискусии в хуманитаристиката на XX в. върху текста, знака, идеологията, историята, символа, социологията на авторството, четенето и т.н. конкретната литературноисторическа тема за българския символизъм поставя и предизвикателства към модерната литературна теория.

1.3. Цитиране от други автори

Към публикациите на Йордан Ефтимов в печатен и електронен вид съществува силен интерес сред литературоведската общност, който не може да бъде формално изразен и сведен единствено до количествените показатели за цитиране (23 – за периода 2010-2015) при h-индекс 1.67).

1.4. Участие в изследователски и творчески проекти

Йордан Ефтимов активно участва в авторитетни проекти на департамент „Нова българистика“ като „Годишите на литературата“, изследователската програма „Литературата на НРБ (1946–1990)“ (с научен ръководител доц. дфн Пламен Дойнов) и в Литературно-историческата школа на НБУ (с научен ръководител проф. Михаил Неделчев). Йордан Ефтимов ръководи и проекта „Тайните поетически вечери“ в НБУ. Концептуален инициатор, редактор и съставител е на научни сборници и други издания. Винаги впечатляващо и оригинално е участието му в разнообразни научни форуми (конференции, семинари, кръгли маси, дискусии). Формално относима „към друг параграф“, силната медийна и изобщо публична активност на Йордан Ефтимов е сред малкото у нас пряко видими за широката общественост достойни персонални защити на социалната и културна полза от заниманията на литературоведа.

2. Учебна и преподавателска дейност

Йордан Ефтимов е университетски преподавател с разнообразна и интензивна аудиторна и извънаудиторна заетост, който се радва на заслужен авторитет, популярност и признание сред студентите. Без да напуска академичната парадигма в своите лекции, той изненадва с неочаквани паралели между разнорангови текстове (класика и рап), между отдалечени културни епохи и съвременни литературни феномени, възпитавайки при това критични нагласи и езикови компетенции у обучаваните. Активно се ангажира и като научен ръководител на дипломни работи.

3. Лични впечатления от кандидата

В съчетанието между литературен талант и човешки характер Йордан Ефтимов е личност с ред привлекателни качества – диалогичност, откровена острота в заявяването на своето, но и колегиална толерантност към чуждото мнение в полемиките, щедрост в споделянето на информации и идеи, духовитост и добронамереност.

4. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата

В полемичен и дидактичен смисъл нямам критични несъгласия и бележки към студиите на Йордан Ефтимов. Единственото, което неговият талант дава основания на литературната публика все още да очаква, е модерна, голяма, свързана история *à la*

Foucault на нещо от привличащите го проблеми – „чешитите“, скандалите, съперничествата, суетите, авто-ореолите, маргинализациите и де-маргинализациите в българската литература.

5. Заключение

Научните разработки на Йордан Ефтимов притежават модерна теоретична основа, силен хуманитаристки импулс, критичен рефлекс, реална практическа приложимост в учебния процес при различните степени на литературното образование и важна културна роля. Високата научна и преподавателска квалификация на кандидата, постигнатите от него резултати в учебната и научно-изследователската дейност надхвърлят изискванията за хабилитация и създават оптимистични очаквания за силно бъдещо развитие на младия литературовед. След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, с пълна убеденост във високите научни качества на Йордан Ефтимов, в значението на цялостната му активност като компетентен академичен литератор и оригинален литературен творец давам своята категорично положителна оценка и препоръчвам на Почитаемото Научно жури да изготви доклад – предложение за избор на гл. ас. д-р Йордан Ефтимов на академичната длъжност ‘доцент’ в НБУ по Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (теория и история на литературата).

15. 07. 2015 г.

Рецензент:.....
проф. д-р Яни Милчаков